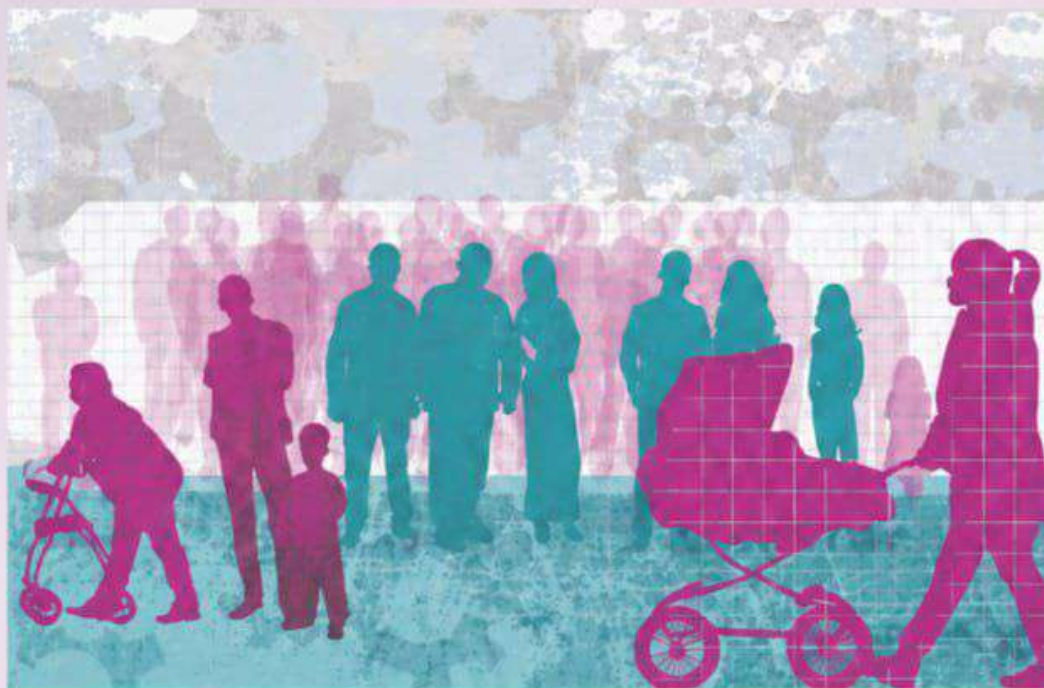

DEMOGRAFIYA VA MEHNAT BOZORI

2026

Elektron ilmiy-ommabop jurnal

(+998) 50-005-45-69

https://t.me/demografiya_mehnatbozori

demografiya_mehnat_bozori@mail.ru

IV SON

**DEMOGRAFIYA
VA MEHNAT
BOZORI**

**2026-yil
4-son**

Elektron ilmiy-ommabop jurnal
Электронный научно-популярный
журнал
Electronic popular science journal

BOSH MUHARRIR:

Umurzoqov Bahodir Xamidovich

MUHARRIR:

Bahriddinova Muazzam Azam qizi

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmonov Qalandar Xodjaevich, i.f.d., akademik.
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof.,
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof.,
Axmedov Durbek Qudratillaevich, i.f.d., professor
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.,
Zokirova Nodira Qalandarovna, i.f.d., prof.,
Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof.,
Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna, i.f.d., prof.,
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, i.f.d., prof.,
Arabov Nurali Uralovich, i.f.d., prof.,
Irmatova Aziza Baxromovna, i.f.d., prof.,
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, g.f.d., professor
Isayev Faxriddin Ikramovich, i.f.d., prof.
Usmanov Anvar Saidmaxmudovich, i.f.d., professor
Qodirov Abdurashid Madjidovich, i.f.d., professor
Hermann Sterzinger, i.f.d., professor (Germaniya)
Ibragimov Lutfullo Ziyadullayevich, DSc., professor
Qurbonov Paxlavon Rustamovich, DSc, dotsent
Shakarov Zafar Gaffarovich, PhD, dotsent
Gulmurodov Kamoliddin Abduqodir o'g'li, PhD
Hamrokulov Mirabbos Ortiqovich, PhD
Maxmudov Asliddin Sirojiddin o'g'li, PhD

MUNDARIJA

Баҳриддинова Муаззам Азам қизи <i>Аҳоли такрор барпо бўлиш жараёнларининг меҳнат ресурслари шаклланишига таъсири ва унинг назарий жиҳатлари</i>	4
Sobirova Muxlisa Sherali qizi <i>Eksportga yo'naltirilgan o'sish (export-led growth) modeli: Nazariy-metodologik asoslar, empirik dalillar va rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun strategik ahamiyati</i>	16
Эргашева Зиёда Баходир қизи <i>Болалар саломатлиги соҳасидаги услоҳотларнинг аҳоли камбағаллик даражасига таъсири</i>	31
Qilichov Ulug'bek Rustam o'g'li <i>Migratsiya oqimlarining ishsizlik darajasiga</i>	54

8. Krueger, A. O. (1978). Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalization Attempts and Consequences. NBER.
9. Krugman, P. (1994). The Myth of Asia's Miracle. Foreign Affairs, 73(6), 62–78.
10. Lee, C.-W., Hasyim, B., & Lin, J.-Y. (2023). The Export-Led Growth Hypothesis: Some Evidence from the 8-ASEAN. Journal of Applied Finance & Banking, 13(2).
11. Kumar, M., Nargis, & Begam, A. (2020). Export-led growth hypothesis: Empirical evidence from selected South Asian countries. Asian Journal of Economic Modelling, 8(1), 1–15.
12. Kalaitzi, A. S., & Chamberlain, T. W. (2020). The validity of the export-led growth hypothesis: some evidence from the GCC. Journal of International Trade & Economic Development, 30(2).
13. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2014). Economic Development (12th ed.). Pearson.
14. World Bank. (1993). The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy. Oxford University Press.
15. Empirical Re-Investigation into the Export-Led Growth Hypothesis: Evidence from EAC and SADC Economies (2025). Economies (MDPI), 13(6), 175.

БОЛАЛАР САЛОМАТЛИГИ СОҲАСИДАГИ ИСЛОҲОТЛАРНИНГ АҲОЛИ КАМБАҒАЛЛИК ДАРАЖАСИГА ТАЪСИРИ

Эргашева Зиёда Баходир қизи

Ўзбекистон Миллий университети Иқтисодийёт факультети 4-курс
талабаси

Тел: +998971959929, e-mail: ziyodaeg99@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-4455-3976

Аннотация. Мақолада мамлакатдаги камбағаллик даражаси ва ижтимоий-иқтисодий омилларнинг болалар ўлими кўрсаткичларига таъсирининг назарий-услубий ҳамда амалий-эконометрик асослари таҳлил қилинган. Тадқиқотда ушбу йўналишдаги ЮНИСЕФ ва ЖССТ концептуал қарашлари тизимлаштирилиб, давлат харажатлари, камбағаллик, эмлаш қамрови ҳамда ижтимоий-демографик омилларнинг болалар ўлими билан ўзаро боғлиқлиги STATA дастурида Пирсон ва Спирмен корреляцион таҳлили орқали баҳоланган.

Калит сўзлар: камбағаллик даражаси, болалар ўлими, гўдаклар ўлими, кам таъминланган оилалар, соғлиқни сақлаш харажатлари, эмлаш, тиббий ваучерлар.

ВЛИЯНИЕ РЕФОРМ В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ ЗДОРОВЬЯ ДЕТЕЙ НА УРОВЕНЬ БЕДНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

Эргашева Зиёда Баходир қизи

студентка 4 курса экономического факультета Национального
университета Узбекистана

Тел: +998971959929, e-mail: ziyodaeg99@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-4455-3976

Аннотация. В статье анализируются теоретико-методологические и практико-эконометрические основы влияния уровня бедности и социально-экономических факторов на показатели детской смертности в стране. В исследовании были систематизированы концептуальные взгляды ЮНИСЕФ и ВОЗ в этом направлении и проведена оценка взаимосвязи государственных расходов, бедности, охвата вакцинацией и социально-демографических факторов с детской смертностью с помощью корреляционного анализа Пирсона и Спирмена на основе программы STATA.

Ключевые слова: уровень бедности, детская смертность, младенческая смертность, малообеспеченные семьи, расходы на здравоохранение, вакцинация, медицинские талоны.

THE IMPACT OF CHILD HEALTH CARE REFORMS ON THE POVERTY RATE OF THE POPULATION

Ergasheva Zieda Bahodir kizi

*4th year student at the Faculty of Economics of the National University of
Uzbekistan*

Tel: +998971959929, e-mail: ziyodaeg99@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-4455-3976

Annotation. The article analyzes the theoretical, methodological, practical and econometric foundations of the impact of poverty and socio-economic factors on child mortality in the country. The study systematized the conceptual views of UNICEF and WHO in this area and assessed the relationship between government spending, poverty, vaccination coverage, and socio-demographic factors with child mortality using the Pearson and Spearman correlation analysis based on the STATA program.

Keywords: poverty rate, child mortality, infant mortality, low-income families, health care costs, vaccination, medical coupons.

КИРИШ

Болалар (5 ёшгача) ва гўдаклар (1 ёшгача) саломатлиги нафақат соғлиқни сақлаш тизимининг самарадорлигини, балки мамлакатдаги ижтимоий-иқтисодий фаровонликни акс эттирувчи омиллардан биридир. БМТ ва ЖССТ маълумотларига кўра, дунё миқёсида ҳар йили 5 ёшгача бўлган миллионлаб болалар асосан олдини олиш ёки даволаш мумкин бўлган касалликлар (инфексиялар, тўйиб овқатланмаслик, пневмония ва ҳок) оқибатида вафот этади[8]. Глобал миқёсдаги ушбу муаммо Барқарор ривожланиш мақсадларининг (БРМ) энг устувор йўналиши этиб

белгиланган бўлиб, ҳар бир аъзо давлатдан таъсирчан ва самарали чоралар кўришни талаб этади.

Мамлакатда соғлом авлодни шакллантириш ва аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш борасидаги стратегик мақсадлар доирасида бир қатор устувор вазифалар белгиланган. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2026 йил 16 февралдаги ПФ-21-сонли “Мамлакат тараққиётининг 2030 йилгача мўлжалланган устувор йўналишлари доирасида ислохотларни изчил давом эттириш ва янги босқичга олиб чиқишнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида” Фармони билан янгиланган “Ўзбекистон-2030” стратегиясининг 16-мақсади[1], яъни “оналар ва болалар ўлимини камайтириш, соғлом болаликни таъминлаш” кўзда тутилган бўлиб, ушбу мақсаднинг самарадорлик кўрсаткичлари сифатида гўдаклар ўлими кўрсаткичини ҳар 1000 нафар тирик туғилган чақалоққа нисбатан 2025 йилдаги 8,6 нафардан 2030 йилгача 6,5 ҳолатгача, болалар ўлимини бу даврда 9,8 дан 9,0 гача қисқартириш белгиланган.

Бундан ташқари, болалар орасида юқумли касалликларга чалиниш, бўйи ва вазни бўйича ортда қолишини олдини олиш ва умуман уларнинг ижтимоий ҳимоясини тўлиқ таъминлаш бўйича ҳам мақсадлар белгиланган.

Кам таъминланган аҳоли учун саломатлик энг муҳим омиллардан ҳисобланади, чунки уларнинг кун кечириши ва даромад топиши бевосита жисмоний меҳнат ва қисман ақлий қобилиятига боғлиқ. Камбағал ёки ижтимоий ҳимояга муҳтож инсон касалликка чалинганда ёки жароҳат олганда, бутун оила йўқотилган даромад ва кутилмаган тиббий харажатлар туфайли “камбағаллик тузоғи”га тушиб қолади. Бундан ташқари, даромад топиш ёки таълим олишга сарфланиши керак бўлган вақтнинг беморга қараш учун сарфланишига олиб келади, баъзан тирикчилик учун зарур

бўлган асосий мулкларни (уй-жой, чорва, жиҳозлар) сотишга мажбур қилади. Камбағал қатламнинг касалликларга кўпроқ мойиллиги ҳамда тиббий ёрдам ва ижтимоий суғуртадан фойдаланиш имконияти чеклангани сабабли, ушбу иқтисодий гирдоб қаршисида ўта заифдир.

Таъкидлаш жоизки, сўнгги йилларда Ўзбекистонда болалар фаровонлигини ошириш ва ижтимоий ҳимоя тизимини кучайтириш борасида тизимли ва кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда. “The Times of Central Asia” халқаро нашрининг ЮНИСЕФ ҳамкорлигидаги қўшма тадқиқотига таяниб берган маълумотларига кўра [9], Ўзбекистонда сўнгги тўрт йил ичида болалар камбағаллиги даражаси икки баробарга қисқарган. Ушбу ижобий динамика мамлакатда болалар саломатлигини муҳофаза қилиш ва гўдаклар ўлими хавфини келтириб чиқарувчи иқтисодий омилларни бартараф этишда муҳим пойдевор бўлиб хизмат қилмоқда. Бироқ, эришилган натижаларни барқарор сақлаб қолиш ва кейинги босқичда болалар ўлими кўрсаткичларини янада пасайтириш учун давлат ижтимоий харажатлари ва профилактик тиббиёт (эмлаш) механизмларини эконометрик моделлаштириш орқали оптималлаштириш зарурати сақланиб қолмоқда.

Адабиётлар шарҳи.

Камбағалликнинг болалар ва гўдаклар ўлими даражасига ҳамда уларнинг ҳаётини сақлаб қолиш имкониятларига салбий таъсирини илмий-амалий ўрганилиш тарихига эътибор қаратилса, хорижий мамлакатлар олимлари ва халқаро ташкилотлар ушбу муаммони шунчаки тиббий омил эмас, балки ижтимоий-иқтисодий депривация ва ресурслар тенгсизлигининг тўғридан-тўғри оқибати сифатида тадқиқ этганларини кўриш мумкин.

Жумладан, Буюк Британияда ижтимоий тенгсизлик ва соғлиқни сақлаш муаммоларини ўрганган махсус комиссия томонидан тайёрланган “Black Report” [4] маърузасида ижтимоий-иқтисодий статус (камбағаллик) ва гўдаклар ўлими ўртасида кучли корреляция мавжудлигини исботлаб берди. Хужжатга кўра, кам даромадли оилаларда туғилган болаларнинг ҳаётининг дастлабки ойларида вафот этиш эҳтимоли бой оилаларга нисбатан бир неча баробар юқори бўлиб, бунга ҳомиладорлик давридаги нотўғри овқатланиш ва сифатсиз тиббий ёрдам асосий сабаб бўлган.

Нобел мукофоти совриндори, иқтисодчи Амартия Сен [10] ўзининг “Инсон салоҳияти ва эркинликлар” концепсиясида болалар ва гўдаклар ўлими кўрсаткичини мамлакатнинг умумий иқтисодий ривожланиши ва камбағалликни қисқартириш сиёсатининг энг реал ва фундаментал баҳосидир, деб ҳисоблаган. Унинг фикрича, оналар саводхонлиги ва оиланинг иқтисодий имкониятларининг чекланганлиги болалар ўлимини белгиловчи энг асосий ижтимоий омиллардир.

Бундан ташқари, Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти ва ЮНИСЕФ [11] дунё бўйлаб 5 ёшгача бўлган болалар ўлимининг 45,0% га яқини тўғридан-тўғри тўйиб овқатланмаслик асоратларига бориб тақалишини асослашган. Нотўғри ёки етарли даражада овқатланмаслик эса уй хўжаликларининг мутлоқ камбағаллиги ва харид қобилиятининг пастлиги натижасидир.

Шунингдек, покистонлик тадқиқотчилар (Razzaq, A., Alim, N., Imran, M., & Ahmad, S. (2022)) ўз иқлим ва ҳудудий шароитларидан келиб чиқиб, оилалар даромадининг камлиги, санитария ва тоза ичимлик суви етишмаслиги ҳамда болаларни эмлаш (иммунизация) даражасининг пастлиги болалар ва гўдаклар ўлимини келтириб чиқарувчи энг хавfli иқтисодий занжир эканлигини эконометрик моделлер орқали исботлаганлар [12].

Халқаро амалиётда камбағал оилалардаги гўдаклар ва болалар ўлимини пасайтиришда Ҳиндистоннинг “Mid-Day Meal” дастури[13] билвосита авлодлараро ижобий таъсир кўрсатиши билан ажралиб туради. Ушбу дастур асосан мактаб ёшидаги болаларнинг озиқланишига қаратилган бўлиб, узоқ муддатли эмпирик тадқиқотлар шуни кўрсатадики, мактаб даврида тўйимли бепул овқат билан таъминланган қизларнинг келажақда она бўлишганида камқонлик ва тўйиб овқатланмаслик асоратлари кескин камайган. Натижада, улардан туғилган гўдакларнинг паст вазн билан туғилиши ва ҳаётининг дастлабки ойларида вафот этиш хавфи сезиларли даражада пасайган, бу эса мактаб ёшидаги ижтимоий ёрдам ва кейинги авлод болалар ўлими ўртасида узоқ муддатли корреляция мавжудлигини исботлайди.

Ижтимоий-иқтисодий ёрдамнинг соғлиқни сақлашга таъсири ва бу орқали гўдаклар ўлимини тўғридан-тўғри жиловлаш бўйича энг муваффақиятли тажрибалардан бири — Бразилиянинг “Болса Фамилиа” дастуридир[14]. Унга кўра, ижтимоий шартнома орқали бериладиган нафақаларнинг энг асосий талабларидан бири — ҳомиладор аёлларнинг пренатал тиббий кўрикдан тўлиқ ўтиши, зарурий вакциналарни қабул қилиши ҳамда туғилган болаларнинг 5 ёшгача бўлган даврда ЖССТ календари бўйича мажбурий эмланишидир. Ҳомиладор оналар ва гўдаклар саломатлигини бундай қатъий мониторинг қилиш механизми таъсирчан ва натижадор тиббиёт қамровини кескин оширди ҳамда энг муҳтож қатламлар орасида асосан эмлаш орқали олдини олиш мумкин бўлган юқумли касалликлар туфайли келиб чиқадиган болалар ва гўдаклар ўлимини минимал даражага тушириш имконини берди.

Соғлиқни сақлаш ва камбағалликни қисқартириш сиёсатинининг ўзаро алоқадорлиги бўйича яна бир муваффақиятли тажриба Туркиянинг

“Шартли нақд пул ажратиш” (Şartlı Eğitim va Sağlık Yardımı) дастуридир[15]. Мазкур тизим доирасида жамиятнинг энг муҳтож ва камбағал қатламидаги оналарга моддий ёрдам беришнинг қатъий шарти сифатида — гўдакларни мунтазам равишда бирламчи тиббий кўрикдан ўтказиш ҳамда Соғлиқни сақлаш вазирлиги тақвими бўйича тўлиқ эмлатиш мажбурияти белгиланган.

Р.Ҳасанов[16], Ш.Тошматовлар[17] мамлакатимизда оналар ва болалар саломатлигини муҳофаза қилиш, аҳоли даромадларини ошириш ва камбағалликни қисқартириш масалаларини ўрганишган. Жумладан, ижтимоий трансфертлар ва болалар нафақаларининг тизимли бериб борилиши кам таъминланган оилалар фарзандларининг тўғри овқатланишини таъминлашга, бу эса болалар ўртасида касалланиш ва эрта ўлим хавфини камайтиришга хизмат қилиши таъкидланган.

Тадқиқот методологияси.

Мазкур тадқиқотда ҳудудий соғлиқни сақлаш тизими, ижтимоий қўллаб-қувватлаш ва аҳолининг ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичларининг болалар саломатлиги истиқболларига таъсирини баҳолаш мақсадида тизимли ва комплекс иқтисодий-статистик таҳлил усулларидан фойдаланилди. Тадқиқотнинг эмпирик қисми Ўзбекистон Республикасининг ҳудудлари кесимидаги панель маълумотларига асосланган бўлиб, унда соғлиқни сақлаш инфратузилмаси, давлат ижтимоий нафақалари ва ҳудудий даромадларнинг болалар саломатлиги кўрсаткичларига таъсири Stata статистик дастурий пакети ёрдамида эконометрик моделлар воситасида баҳоланди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Мустақилликнинг дастлабки йилларида Ўзбекистонда иқтисодий қийинчиликлар сабабли болалар ва гўдаклар ўлими кўрсаткичи анча юқори

бўлган. Масалан, расмий статистикага кўра, 1991 йилда ҳар 1000 тирик туғилган чақалоққа тўғри келадиган гўдаклар ўлими 35,5 нафарни, 5 ёшгача бўлган болалар ўлими эса 48,2 нафарни ташкил этган. Бироқ, тизимли ижтимоий-иқтисодий ислохотлар, бирламчи тиббиёт тизимини (оилавий поликлиникалар) ривожлантириш натижасида ушбу кўрсаткичлар кескин камайди. Хусусан, 2025 йил якунларига кўра, гўдаклар ўлими 9 промеллигача, 5 ёшгача болалар ўлими эса 12,5 промеллига (яъни мос равишда қарийб 4 бараварга) қисқарди. Шунга қарамай, чекка, олис ва қишлоқ ҳудудларида ҳамда энг муҳтож (“қизил” тоифадаги) оилаларда болалар ўлимини олдини олиш ва уларнинг соғлиғини мониторинг қилиш соҳасида тизимли илмий-амалий чоралар талаб этилмоқда. Шу мақсадда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 23 сентябрдаги ПФ-143-сон Фармони билан тасдиқланган “Камбағалликдан фаровонлик сари” дастури [2] ва 2025 йил 8 майдаги ПФ-84-сон “Камбағал оилаларни давлат томонидан ижтимоий қўллаб-қувватлаш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони [3] юқоридаги муаммоларни ҳал этишнинг ҳуқуқий асосига айланди.

Мазкур янги тизим доирасида болалар ва гўдаклар ўлими хавфини камайтириш бўйича қуйидаги манзилли чоралар амалга оширилмоқда:

Биринчидан, саломатлик ва овқатланиш мониторинги: “Маҳалла еттилиги” ва Ижтимоий ҳимоя миллий агентлиги ходимлари томонидан оилаларни баҳолаш жараёнида болаларнинг тўлиқ эмланиши, дори-дармон билан таъминлангани ва тўғри овқатланиш даражаси алоҳида таҳлил қилинади;

Иккинчидан, индивидуал режада тиббий ҳамроҳлик: Ҳар бир камбағал оила учун ишлаб чиқиладиган индивидуал режада ҳомиладор аёллар ва ёш

болаларнинг патронаж хизмати билан тўлиқ қамраб олиниши мажбурий кўрсаткич сифатида белгиланади;

Учинчидан, соғломлаштириш ва имтиёзлар: камбағал оилаларнинг фарзандларини соғломлаштириш оромгоҳларига юбориш, уларга доридармон ва бепул тиббий хизматлар квоталарини тақсимлаш орқали болаликдаги касалланиш ва ўлим даражасини минималлаштириш чоралари кўрилмоқда.

Ушбу ижобий динамикани келгусида ҳам барқарор сақлаб қолиш борасида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2026 йил 21 майдаги “Муборак Қурбон ҳайити муносабати билан аҳолини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш ва меҳр-саховат тадбирларини самарали ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-196-сонли қарори [4] давлат ижтимоий сиёсатининг янги босқичини бошлаб берди. Мазкур ҳужжат доирасида соғлиқни сақлаш тизимида болалар ўлими ва оғир касалликларни жиловлашга қаратилган таъсирчан инклюзив чоралар белгиланди. Хусусан, оғир ва ногиронликни келтириб чиқарувчи касалликларга чалинган 10 минг нафар болада бепул жарроҳлик амалиётларини ўтказиш, 2,3 минг нафар онкологик ва гематологик касалликлари мавжуд бемор болаларни тиббий текширувдан ўтказиш ҳамда камида 350 нафар беморда жигар ва буйрак трансплантацияси амалиётини давлат ҳисобидан ўтказиш белгиланди. Энг муҳими, ушбу гуманитар дастур доирасида даволаш ва жарроҳлик амалиётларини бепул ўтказишда оиланинг ижтимоий реестрда туриши талаб этилмаслиги (универсал қамров) тамойили жорий этилди. Бу эса расмий равишда камбағаллик тоифасига кирмаган, бироқ ортиқча тиббий харажатлар туфайли “камбағаллик тузоғига” тушиб қолиш хавфи юқори бўлган қуйи ва ўрта қатлам оилалардаги болалар ҳаётини сақлаб қолишнинг муҳим иқтисодий чорасидир.

Ўзбекистон Республикасида ҳам барқарор ривожланиш мақсадлари доирасида ушбу глобал муаммони бартараф этиш борасида салмоқли натижаларга эришилмоқда. Бироқ, макро даражадаги умумий кўрсаткичлар мамлакатдаги ички ҳудудий номуносабатликларни тўлиқ акс эттирмайди. Шу сабабли, 2018–2025 йилларда Ўзбекистон ҳудудлари кесимида 5 ёшгача болалар ўлими коэффициенти динамикасини таҳлил қилиш зарур (1-жадвал).

1-жадвал маълумотларининг динамик таҳлили шуни кўрсатадики, аксарият ҳудудларда, хусусан, Тошкент шаҳри ва саноатлашган вилоятларда болалар ўлими йилдан-йилга барқарор равишда камайиб бормоқда. Бу жадвалда акс етган панел маълумотларининг динамик таҳлили республикада болалар ўлимини камайтириш кўрсаткичлари бир текисда эмаслигини ва ҳудудлар ўртасида жиддий фарқлар мавжудлигини кўрсатади. Жадвалда энг юқори динамика Қорақалпоғистон Республикасида кузатилган бўлиб, 2021 йилда энг паст, яъни 13,5 промилледан 2025 йилга келиб кескин равишда, 26,4 промиллегача кўтарилган. Бу ўсиш Оролбўйи ҳудудидаги экологик вазият ва санитария-гигиена инфратузилмасидаги муаммолар болалар саломатлигида ҳамон бош хавф эканлигини тасдиқлайди. Бухоро (2025 йилда 8,3%) ва Фарғона (2025 йилда 7,4%) вилоятларида болалар ўлими барқарор равишда энг паст даражада сақланмоқда. Бу мазкур ҳудудларда аҳоли жон бошига реал даромадларнинг юқорилиги ва бирламчи тиббий хизматлар сифати яхшиланганлиги самарасидир.

1-жадвал

5 ёшгача болалар ўлими кўрсаткичлари (промилле ҳис.)*[19]

№	Ҳудудлар	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1	Қорақалпоғистон Респ.	17,3	14,1	14,4	13,5	13,8	15,8	16,8	26,4

2	Андижон вилояти	17,4	15,4	15,3	15	12,2	12,4	15	13,5
3	Бухоро вилояти	9,6	10,3	9,4	10	9,6	9,4	9,9	8,3
4	Жиззах вилояти	13,8	14,8	11,7	13,2	12,1	9,2	11	10,3
5	Қашқадарё вилояти	12,9	11,2	11,2	14,4	15	15,2	15,4	16,1
6	Навоий вилояти	8,9	9,7	9,1	9,9	7,4	9,7	9,8	9,7
7	Наманган вилояти	15,4	13,7	14,1	13,5	9,1	12,9	11,4	13,6
8	Самарқанд вилояти	10,1	9,7	8,5	9,1	9,9	12,6	10,7	12,7
9	Сурхондарё вилояти	14	13,8	12,8	14,4	14,7	13,2	11,8	11,9
10	Сирдарё вилояти	15,7	15	13	13,2	17,2	13,3	13,6	15,2
11	Тошкент вилояти	12	12,2	12,8	11,2	7,8	9,4	10,6	8,2
12	Фарғона вилояти	9,2	8,7	8,9	8,3	8,0	9,3	10,1	7,4
13	Хоразм вилояти	15,3	15,6	14,6	15,9	11,3	11,2	12,2	10,5
14	Тошкент шаҳри	14,5	14,4	14,0	13,0	13,5	15,4	16,9	13,4

*- Миллий статистика агентлиги очиқ манбалар асосида муаллиф томонидан тузилди.

*- Қизил ранг билан белгиланган рақамлар ҳудудлар орасида энг юқори, кўк рангда белгиланганлари энг паст кўрсаткичлардир.

Болалар ўлими ва камбағаллик муаммоси фақатгина оиланинг моддий даромадлари ёки пул маблағлари етишмаслиги билан чекланмайди. ЮНИСЕФ хулосаларига кўра, болалар камбағаллиги — бу боланинг соғлиқни сақлаш, сифатли таълим, тоза ичимлик суви, хавфсиз санитария шароитлари ва тўйиб овқатланиш каби ҳаётий эҳтиёжлардан маҳрум ҳолда ҳаёт кечиришдир [6], [18].

Қорақалпоғистон ва Қашқадарё мисолида кўринган салбий динамика айнан мана шу кўп ўлчовли болалар камбағаллигининг оқибатидир. Бинобарин, ижтимоий инфратузилмани яхшилаш ва болаларнинг асосий эҳтиёжларини таъминлаш сиёсати гўдаклар ва болалар ўлими коэффициенти барқарор пасайтиришнинг энг асосий иқтисодий омилидир. Шу ўринда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Макроиқтисодий ва ҳудудий тадқиқотлар институти олимлари

омонидан ишлаб чиқилган концептуал ёндашувга кўра [7], болалар фаровонлиги кўп ўлчовли тушунча бўлиб, у нафақат монетар камбағалликни, балки уй-жой шароити, таълим олиш имкониятлари, саломатлик ва хавфсизлик каби депривацияларни ҳам қамраб олади. Айниқса, болалар фаровонлигининг интеграл рейтингда Қорақалпоғистон Республикаси, Сирдарё ва Қашқадарё вилоятларининг қуйи ўринларни эгаллаши, ушбу ҳудудларда ижтимоий инфратузилмани яхшилаш ва манзилли дастурларни амалга ошириш орқали болалар ўлими даражасини пасайтириш зарурлигини илмий жиҳатдан асослаб беради. 1-чизма маълумотларига кўра, сўнгги 15 йилда Ўзбекистонда болалар ва гўдаклар ўлими камайиши борасида сезиларли ижобий пасайиш кузатилган. Хусусан, 5 ёшгача бўлган болалар ўлими коэффициенти 2010 йилдаги 14,8 промилледан 2022 йилда ўзининг энг минимал нуқтаси — 11,4 промиллегача пасайган. Шунингдек, гўдаклар ўлими ҳам мос равишда ушбу даврда 11,0 промилледан 8,7 промиллегача камайган.

1-чизма. Ўзбекистонда гўдаклар ва болалар ўлими динамикаси (2010-2025, промилле).[19]

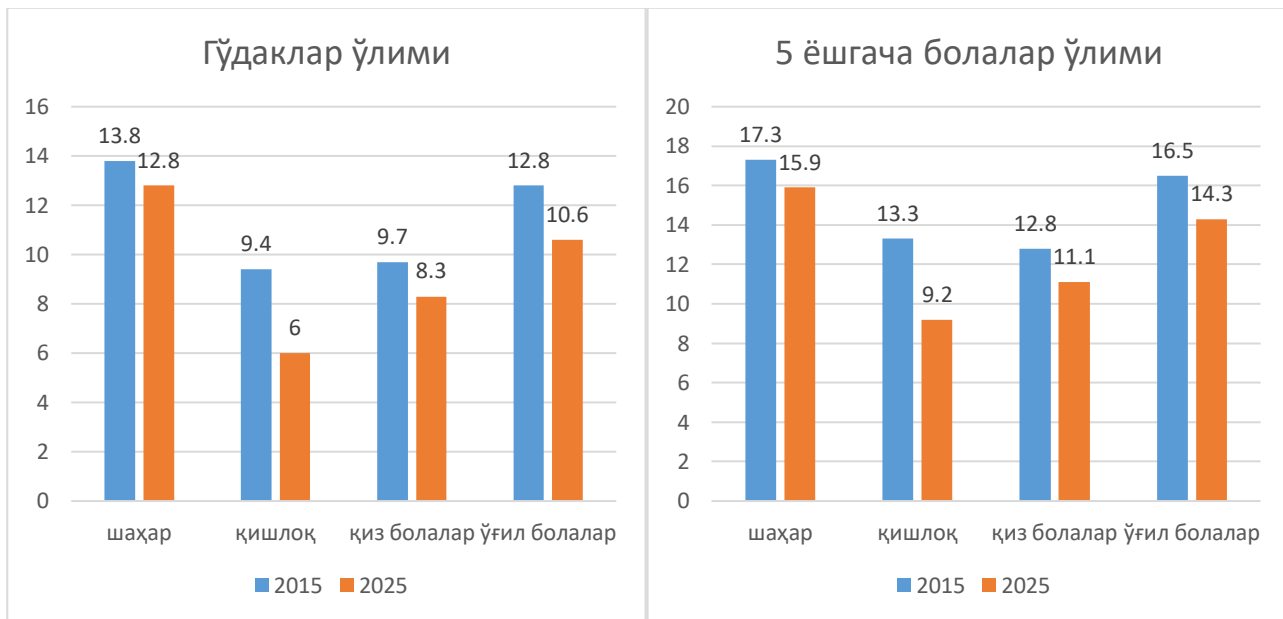
*- Миллий статистика агентлиги манбалари асосида муаллиф томонидан тузилди.

Бироқ, 2023-2025 йиллар оралиғи таҳлил қилинганида, республика даражасида қайта ўсиш тренди намоён бўлаётганини кўриш мумкин. 2025

йил якунларига кўра, 5 ёшгача болалар ўлими 12,4%ога, гўдаклар ўлими эса 9,2 %ога кўтарилган. Бу ҳолат ҳудудий таҳлилларда аниқланган ўзгаришлар (айниқса, юқори коэффициентли ҳудудлардаги демографик босим ва ижтимоий-иқтисодий омиллар) республика умумий кўрсаткичларига бевосита салбий таъсир ўтказаётганини кўрсатади. Сўнгги 10 йил мобайнида Ўзбекистонда гўдаклар ва болалар ўлими коэффициентининг барқарор ва босқичма-босқич пасайиши кузатилди. Республика миқёсидаги ушбу ижобий динамика кўрилаётган даврда болалар ўртасидаги умумий демографик йўқотишлар хавфини сезиларли даражада камайганидан ҳамда миллий миқёсда соғлиқни сақлаш тизимининг самарадорлиги ошганидан далолат беради.

Ҳудудий кесимида таҳлил юритилганида, шаҳар ва қишлоқ жойлари ўртасидаги таркибий ўзгаришлар динамикаси ўзига хос хусусиятларни намоён этади (2-чизма). Хусусан, урбанизациялашган ҳудудларда ўлим кўрсаткичларининг камайиши нисбатан мўътадил ва секинроқ характерга эга бўлган бўлса, қишлоқ жойларида болалар ва гўдаклар ўлимининг қисқариш суръатлари анча жадал ва кескин кечди. Қишлоқ ҳудудларидаги бундай жадал ижобий ўзгариш чекка ҳудудларда бирламчи тиббий-санитария ёрдамининг самарадорлиги, перинатал марказлар тармоғининг кенгайиши ҳамда қишлоқ аҳолисининг тиббий хизматлардан фойдаланиш имкониятлари яхшилангани, бундан ташқари, қишлоқларда атроф-муҳит ва экологик барқарорлик шаҳарларга нисбатан яхши эканлиги билан изоҳланиши мумкин. Ўрганилаётган жараёнларнинг гендер жиҳатлари шуни кўрсатадики, кўрилаётган давр бошида ҳам, якунида ҳам қиз болалар ўртасидаги ўлим даражаси ўғил болаларникига нисбатан сезиларли паст. Бу ҳолат биологик ва генетик омиллар туфайли қиз болалар организмнинг ташқи экзоген хавфларга нисбатан чидамлилиқ даражаси юқорилиги

хақидаги классик демографик назарияларни тасдиқлайди. Шу билан бирга, мамлакатда амалга оширилган умумий соғломлаштириш чоралари доирасида қиз болаларнинг яшаб қолиш ва эрта ёшдаги ривожланиш имкониятлари янада мустаҳкамланиб, гендер тафовутларидаги ижобий мутаносиблик сақланиб қолганлиги аниқланди.

2-чизма. Ўзбекистонда гўдаклар ва болалар ўлими коэффициентларининг ҳудудлар ҳамда жинслар кесимидаги қиёсий динамикаси (%оода, 2015-2025).[19]

*- Миллий статистика агентлиги очиқ манбалар асосида муаллиф томонидан тузилди.

Юқоридаги таҳлиллар, ҳорижий тажрибалар ва маҳаллий чоратadbирлар натижаларидан келиб чиқиб, мақолада камбағаллик даражаси, соғлиқни сақлаш кўрсаткичларининг болалар ва гўдаклар ўлими тенденцияларига таъсир даражаси ҳамда ўзаро боғлиқлик кучини баҳолаш мақсадида Пирсон ва Спирмен корреляцион таҳлили усулларидан фойдаланилди (2-жадвал). Ўзбекистон Республикасида болалар ўлими коэффициентиға ижтимоий-иқтисодий, тиббий, демографик ва экологик омилларнинг таъсир даражаси ҳамда хусусиятларини аниқлаш мақсадида Пирсон (r) ва Спирмен (ρ) корреляция коэффициентлари параллел равишда ҳисоблаб чиқилди. Олинган эмпирик натижалар мамлакатимиз

ижтимоий-иқтисодий сиёсатининг устувор йўналишларини белгилаш ҳамда миллий демографик хавфсизликни таъминлаш учун муҳим илмий хулосаларни чиқаришга ёрдам беради.

Иқтисодий чоралар ва инфратузилмавий таъсир. Таҳлил натижаларига кўра, ижтимоий соҳага, хусусан, соғлиқни сақлаш тизимида йўналтирилган давлат харажатлари ($r = -0.68$, $\rho = -0.67$) болалар ўлими коэффициенти билан барқарор ва юқори даражадаги тескари (манфий) корреляцияга эга. Бу давлат томонидан соҳага ажратилаётган молиявий ресурсларнинг самарадорлиги юқори эканлигидан далолат беради. Шунингдек, аҳоли жон бошига реал даромадлар кўрсаткичи ҳам ($r = -0.59$, $\rho = -0.67$) ушбу пасайиш трендини кучли қўллаб-қувватламоқда. Яъни, уй хўжаликлари фаровонлигининг ошиши болаларга кўрсатиладиган тиббий ва моддий ғамхўрлик сифатини бевосита яхшилайдди.

Тиббий омиллар ва эмлаш дастурлари динамикаси. Соғлиқни сақлаш инфратузилмаси таркибида шифохона муассасалари ўринлари сони ($r = -0.51$, $\rho = -0.61$) ва тизимдаги шифокорлар сони ($\rho = -0.67$) ҳам болалар ўлимининг камайишида муҳим таркибий омил эканлигини эконометрик жиҳатдан исботлайди.

Моделда оналар ва болалар ўлими ўртасида ўта юқори чизиқли тўғри боғланиш ($r = 0.58$, $\rho = 0.81$) аниқланган бўлиб, бу репродуктив саломатлик ҳамда перинатал ёрдам сифати бевосита болалар ҳаётини сақлашнинг фундаментал ва узвий асоси эканлигини тасдиқлайди.

Бироқ, кўк йўталга қарши эмлаш қамровининг мусбат корреляцияси ($r = 0.42$, $\rho = 0.69$) ҳамда қизамиққа қарши эмлаш кўрсаткичи ($r = 0.13$, $\rho = 0.57$) иқтисодий мантиқан зид туюлиши мумкин. Мазкур ҳолат республикада эмлаш тизими узоқ йиллардан буён барқарор равишда ўта юқори (98-99%) даражада сақланиб келаётгани ва вақтли қаторлар

динамикасидаги минимал эконометрик тебранишлар сабабли юзага келган ўзига хос математик четланиш характериға еға. Аксинча, полиомиелитға қарши эмлаш қамрови ($r = -0.66$, $\rho = -0.46$) кутилганидек кучли тескари боғлиқликни намойиш этган.

Ижтимоий-демографик омиллар ва институционал қамров. Мактабгача таълим ташкилотлари инфратузилмасини ўрганиш шунки кўрсатадики, шунчаки муассасалар сонининг ўзи ($r = 0.12$) ёки тизимдаги ўринлар миқдори ($r = -0.05$) моделда чизиқли таъсир кўрсатмаган. Аммо айнан 3-6 ёшли болаларнинг мактабгача таълим билан реал қамраб олиниши даражаси ($r = -0.57$) болалар ўлимини барқарор камайтирувчи энг салмоқли ижтимоий омил бўлиб чиқди. Бу илмий жиҳатдан муҳим хулосани беради: шунчаки инфратузилмалар сонини ошириш эмас, балки болаларни тизимли таълим, соғлом овқатланиш ва тиббий-педагогик назорат билан тўлиқ институционал қамраб олиш аниқ ижобий натижани беради.

Эрта никоҳлар — асосий тизимли хавф. Эконометрик таҳлилнинг энг диққатга сазовор ва юқори натижаси — эрта никоҳлар сони ҳамда болалар ўлими ўртасидаги ўта кучли, барқарор тўғри корреляциядир ($r = 0.70$). Пирсон коэффициентининг бундай юқори қиймати ва кам вазн тоифасидаги болалар улуши кўрсаткичи ($r = 0.73$, $\rho = 0.90$) ўртасидаги мутаносиблик, хотин-қизларнинг эрта никоҳға кириши натижасида юзага келадиган тиббий-биологик асоратлар, туғма нуқсонлар ва ижтимоий-психологик тайёргарликнинг етишмаслиги болалар ўлими коэффициенти юқорига кўтарувчи асосий “ижтимоий хавф” ва омил эканлигини тўлақонли тасдиқлайди. Бунки ўсмир ёшдаги туғиш даражаси ($r = 0.46$) ҳам ижобий корреляция билан кўрсатади.

2-жадвал.

**Ўзбекистон Республикасида болалар ўлими коэффициенти таъсир кўрсатувчи омилларнинг
корреляцион боғланиши (2018–2024 йй.) [19]**

Кўрсаткичлар	Спирмен корреляция коэффициенти	Боғланиш даражаси (Спирмен)	Таъсир кўрсатувчи омиллар	Боғланиш даражаси (Пирсон)	Пирсон корреляция коэффициенти
Давлат харажатлари (млрд сўм)	-0,67	Кучли	Иқтисодий	Ўртача	-0,68
Аҳоли жон бошига реал даромадлар (минг сўм)	-0,67	Кучли		Ўртача	-0,59
Шифохона муассасалари ўринлари сони (минг бирлик)	-0,61	Кучли	Соғлиқни сақлаш	Кучсиз	-0,51
Шифокорлар сони (киши)	-0,67	Кучли		Кучсиз	-0,29
Оналар ўлими коэффициенти (100 000 тирик туғилганга нисбатан)	0,81	Жуда кучли		Ўртача	0,58
Кўк йўталга қарши эмлаш қамрови (%)	0,69	Кучли		Ўртача	0,42
Қоқшолга қарши эмлаш қамрови (%)	-0,33	Кучсиз		Кучсиз	-0,25
Полиомиелитга қарши эмлаш (%)	-0,46	Ўртача		Кучли	-0,66
Қизамиққа қарши эмлаш (%)	0,57	Ўртача		Жуда кучсиз	0,13
Мактабгача таълим ташкилотлари сони (бирлик)	-0,25	Кучсиз		Жуда кучсиз	0,12
Мактабгача таълимдаги ўринлар сони (бирлик)	-0,34	Кучсиз	Ижтимоий ва демографик омиллар	Жуда кучсиз	-0,05
Мактабгача таълим педагог ходимлари (киши)	-0,25	Кучсиз		Кучсиз	-0,26
3-6 ёшли болаларни мактабгача таълим билан қамраб олиниши (йил охирига, %)	-0,25	Кучсиз		Ўртача	-0,57
Эрта никоҳлар сони (бирлик)	0,31	Кучсиз		Кучли	0,7
Эрта туғруқлар сони (киши)	-0,2	Кучсиз		Кучсиз	-0,39
20 ёшгача аёлларда туғилган болалар сони (киши)	-0,67	Кучли		Кучли	-0,6
Ўсмир 15-17 ёшдаги туғиш даражаси (жамига нисбатан % да)	0,38	Кучсиз		Ўртача	0,46
Кам вазн тоифасидаги болалар улуши (%)	0,9	Жуда кучли		Кучли	0,73

Хавфсиз ичимлик сувидан фойдаланувчилар улуши (%)	-0,67	Кучли	Экологик омиллар	Кучли	-0,62
Атмосферага чиқарилган ифлослантирувчи моддалар (минг тонна)	0,23	Кучсиз		Жуда кучсиз	0,02
Ичимлик суви хизматидан фойдаланувчи уй хўжаликлар улуши (%)	-0,25	Кучсиз		Ўртача	-0,4

Изоҳ: Корреляция боғланишининг кучи Пирсон ва Спирмен коэффициентларининг модуль қиймати асосида баҳоланди (жуда кучсиз 0,0–0,19, кучсиз 0,20–0,39, ўртача 0,40–0,59, кучли 0,60–0,79, жуда кучли 0,80–1,00).

*- Миллий статистика агентлиги маълумотлари асосида муаллиф томонидан Стата дастурида ҳисобланди.

Экологик омиллар таъсири. Хавфсиз ичимлик сувидан фойдаланиш ($r = -0.62$, $\rho = -0.67$) ва асосий сув хизматлари билан таъминланганлик ($r = -0.40$) болалар ўлимини камайтирувчи кучли ва ўртача таъсирга эга. Атмосфера ифлосланиши эса ($r = 0.02$, $\rho = 0.23$) болалар ўлими билан тўғри боғлиқ бўлиб, экологик юклама ортиши перинатал хавфларни кучайтиришини кўрсатади.

Хулоса ва таклифлар

Ўзбекистон Республикасида болалар саломатлиги соҳасидаги тизимли ислохотларнинг аҳоли камбағаллик даражасини пасайтириш ва демографик йўқотишларни жиловлашдаги ўрни комплекс ўрганилди. Тадқиқот давомида аниқланган қонуниятлар ва ҳудудий динамикалар асосида қуйидаги хулосалар илгари сурилади:

1. Хорижий илмий тадқиқотлар ва классик касбағалликни қисқартиришга бағишланган адабиётларда одатда камбағал инсон ёки оила аъзолари касалликка чалинганда, бутун оила даромаддан айрилиши, шунингдек кутилмаган тиббий харажатлар туфайли “камбағаллик тузоғи”га тушиб қолиши қайд этилган. Бундай ҳолатда камбағал инсон асосий вақтини даволаниш ёки беморга қарашга сарфлайди, тирикчилик учун зарур бўлган мулклари ёки даромад келтирувчи асоси манбасидан айрилишга мажбур қилади. Ушбу ҳолатлар саломатликнинг камбағаллик ва турмуш фаровонлиги билан ўта узвий алоқадорлигини кўрсатади. Шу билан бирга камбағал оилаларда вояга етган болаларда касалланиш ва ўлим хавфи нисбатан юқори бўлиши тасдиқлаш талаб этмайдиган қонуниятлардан биридир.

2. Мақолада таҳлил қилинган умумий динамикага кўра, Ўзбекистонда болалар ва гўдаклар ўлими сезиларли даражада камайган. Бунини мамлакатда тиббиёт ва бошқа соҳаларда амлга оширилган

ислохотларнинг ҳам натижаси дейиш мумкин. Шунингдек, кам таъминланган ва эҳтиёжманд аҳолини ҳар тарафлама қўллаб-қувватлаш натижаларининг таъсири ҳам мавжуд.

3. 2015-2025 йилларнинг ҳудудлар кесимидаги таққосланган маълумотлари шуни кўрсатадики, гўдаклар ва болалар ўлими коеффициенти барча гуруҳларда камайган. Бироқ, қишлоқ жойларида пасайиш суръати анча жадал кечган. Бу ҳолат чекка ҳудудларда бирламчи тиббий-санитария ёрдами ва ижтимоий инфратузилманинг тубдан яхшилангани билан изоҳланади.

4. Демографик жараёнлар қиз болалар ўртасидаги ўлим коеффициенти ўғил болаларникига нисбатан ҳар доим паст кўрсаткичга эга эканлигини тасдиқлади. 2025 йил якунларига кўра, 5 ёшгача бўлган қиз болалар ўлими 11,1 промиллени, ўғил болаларники эса 14,3 промиллени ташкил этган бўлиб, биологик-генетик чидамлилиқ омиллари сақланиб қолмоқда.

5. Соғлиқни сақлашга йўналтирилган давлат харажатлари ва аҳоли даромадларининг ошиши болалар ўлимини барқарор камайтирувчи энг кучли омиллардан ҳисобланади. Шу билан бирга, мактабгача таълим билан қамров ва касалликларга қарши эмлаш даражаси болалар ҳаётини сақлашда юқори ижобий самарага эга.

6. Эрта никоҳлар сони ва болалар ўлими ўртасидаги ўта юқори тўғри корреляция ($r = 0.70$) ҳамда кам вазнли болалар улуши ($\rho = 0.90$) хотин-қизларнинг эрта никоҳга кириши ҳамон энг асосий ижтимоий хавф-хатар ва натижадор омиллар эканлигини амалда исботлади.

Юқорида амалга оширилган эконометрик моделлаштириш ҳамда таҳлиллардан келиб чиқиб, мамлакатимизда болалар ўлими кўрсаткичларини янада пасайтириш ва аҳоли фаровонлигини ошириш борасида қуйидаги истиқболли таклиф ва тавсиялар илгари сурилади:

1. 2030 йилгача мўлжалланган барча ижтимоий-иқтисодий ривожланиш ва соғлиқни сақлаш дастурлари, чора-тадбирлар ва бошқа стратегик ҳужжатларни ишлаб чиқишда универсал ёндашувдан воз кечиб, болалар ўлими кўрсаткичлари юқори бўлган ҳудудларга (айниқса, Қорақалпоғистон ва Қашқадарё мисолида) устувор аҳамият қаратиш лозим. Ушбу профилактик чораларни нафақат вилоят, балки туманлар кесимида чуқурлаштириш, таҳлилларда акс этган шаҳар ва қишлоқ инфратузилмаси ҳамда гендер (ўғил ва қиз болалар) тафовутларини ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда механизмлар жорий этиш зарур.

2. “Ёшлар дафтари”, “Аёллар дафтари” ва ижтимоий реестрдаги кам таъминланган оилаларга бериладиган тиббиёт йўналишидаги ҳамда монетар моддий ёрдам механизмларини халқаро муваффақиятли моделлар (масалан, Бразилия ва Туркия тажрибаси) асосида тубдан ислоҳ қилиш мақсадга мувофиқдир. Яъни, уй хўжаликларига бериладиган ижтимоий нафақалар ва кўмакларни тўғридан-тўғри шартли мажбуриятлар (оналар ва болаларнинг вақтида тиббий кўриқдан ўтиши, мажбурий эмлаш календарига риоя қилиши) билан боғлаш керак. Белгиланган тиббий-гигиеник талабларни ўз вақтида бажарган оилаларни рағбатлантириш, аксинча, болалар саломатлигига масъулиятсиз ёндашган ҳолатларда моддий ёрдам ҳажмини босқичма-босқич қисқартириш тизимини жорий этиш лозим.

3. Камбағалликни қисқартириш дастурлари доирасида “Аёллар” ва “Ёшлар” дафтаридаги хотин-қизлар ҳамда уларнинг фарзандлари ўртасида санитария-гигиена маданиятини юксалтириш, тўғри овқатланиш ва оммавий спорт тўғаракларини ташкил этиш бўйича кенг қамровли тарғибот-ташвиқот ишларини тизимли йўлга қўйиш зарур. Бу чора-тадбирлар чекка ҳудудлардаги ёш оналар ва болаларнинг тиббий ва ижтимоий-психологик саводхонлигини ошириб, болаларда кам вазнлик ва

инфекцион касалликлар асоратларини илк босқичда бартараф этишга хизмат қилади.

4. Иқтисодий ночор ва камбағал оилаларнинг фарзандлари касалликларга чалиниш эҳтимоли юқори бўлган заиф қатлам ҳисобланади. Шу сабабли, айниқса қишлоқ ва чекка ҳудудлардаги мактаблар ҳамда мактабгача таълим ташкилотларида болаларни полиомиелит, кўк йўтал, қизамиқ ва гепатит каби юқумли касалликларга қарши оммавий эмлаш қамровини ва мониторингини кескин кучайтириш талаб этилади. Бу эрта ёшдаги болалар ўлимини минимал даражага тушириш имконини беради.

5. Қишлоқ оилавий поликлиникалари ва шифохоналарининг эскирган моддий-техник базасини янгилаш, замонавий диагностика аппаратлари билан жиҳозлаш ҳамда тизимдаги шифокорлар етишмовчилигини бартараф этиш зарур. Болалар ўлими коэффициенти юқори бўлган туман ва қишлоқларга тиббиёт олий таълим муассасаларини битирган ёш мутахассисларни мақсадли йўналтириш тизимини йўлга қўйиш лозим. Мазкур ҳудудларда фаолият бошлаган шифокорлар учун маошига устамалар, уй-жой ва ижтимоий имтиёзлар пакетини жорий этиш орқали ҳудудий кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлаш ва болалар ўлимини олдини олиш имкониятлари кенгаяди.

Бундан ташқари, хориждан (Ҳиндистон, Германия, жанубий Корея, Япония ва ҳок) кучли ва тажрибали соҳа мутахассисларини жалб этган ҳолда, болалар ва гўдаклар ўлими юқори бўлган туман ва шаҳарларда сайёр текширувлар, “саломатлик карвон”ларини кўпайтириш зарур.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентнинг ПҚ-196-сонли қарори доирасида оғир касалликка чалинган 10 минг нафар болани давлат ҳисобидан бепул даволаш тажрибасини янада кенгайтириб, уни доимий миллий тизимга айлантириш лозим. Кутилмаган тиббий харажатлар сабабли қуйи ва ўрта қатлам уй хўжаликларининг “камбағаллик тузоғига”

тушиб қолишини олдини олиш мақсадида тиббий ваучерлар қамровини янада ошириш ва “ижтимоий реестр” шартларисиз болалар ҳаётини сақлаб қолиш хизматларини кафолатлаш стратегик аҳамиятга эга.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2026 йил 16 февралдаги «Мамлакат тараққиётининг 2030 йилгача мўлжалланган устувор йўналишлари доирасида ислохотларни изчил давом эттириш ва янги босқичга олиб чиқишнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-21-сон Фармони. <https://lex.uz/docs/8050769>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 23 сентябрдаги «Камбағалликни қисқартириш ва аҳоли турмуш фаровонлигини ошириш борасидаги чора-тадбирларни янги босқичга олиб чиқиш тўғрисида»ги ПФ-143-сон Фармони. <https://lex.uz/docs/7109857>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йил 8 майдаги «Камбағал оилаларни давлат томонидан ижтимоий қўллаб-қувватлаш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги ПФ-84-сон Фармони. <https://lex.uz/ru/docs/7519176>
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2026 йил 21 майдаги «Муборак Қурбон ҳайити муносабати билан аҳолини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш ва меҳр-саховат тадбирларини самарали ташкил этиш тўғрисида»ги ПҚ-196-сонли қарори. <https://lex.uz/docs/8216684>
5. Townsend, P., Davidson, N., & Black, D. (1982). *Inequalities in health: The Black Report*. Harmondsworth: Penguin Books.
6. OECD, World Health Organization. *Poverty and Health*. Paris: OECD Publishing, 2003. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2003/04/poverty-and-health_g1gh3188/9789264100206-en.pdf
7. Каримова Д.М., Ахмедов Т.М., Маҳмудов С.Ш., Джалилов Д.А. Худудларда болалар фаровонлигини ошириш дастурини ишлаб чиқиш бўйича амалий қўлланма. – Тошкент: “LESSON PRESS”, 2024.
8. UNICEF. (2017). *Levels & trends in child mortality: Report 2017*. New York: United Nations Children's Fund; World Bank. (2019). *World development indicators 2019: Health and nutrition*. Washington, DC: World Bank.
9. *Uzbekistan Halves Child Poverty in Four Years*. The Times of Central Asia. September 23, 2025. <https://timesca.com/uzbekistan-halves-child-poverty-in-four-years/>
10. Sen, A. (1998). Mortality as an indicator of economic success and failure. *The Economic Journal*, 108(446), 1-25.
11. WHO & UNICEF (2023). *Levels and trends in child mortality: Report 2023*. UN Inter-agency Group for Child Mortality Estimation.
12. Razzaq, A., Alim, N., Imran, M., & Ahmad, S. (2022). Socio-economic determinants of child immunization and infant mortality in developing regions. *Journal of Development and Social Sciences*, 3(2), 112-125.
13. The Akshaya Patra Foundation. *India's Mid-Day Meal Scheme*. Akshaya Patra Foundation <https://www.akshayapatra.org/indias-mid-day-meal-scheme>
14. World Bank. *Bolsa Família: Changing the Lives of Millions*. 27 May 2010. <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2010/05/27/br-bolsa-familia>
15. World Bank. (2011). *New York Takes a Leaf from Brazil and Turkey: Conditional Cash Transfers for Reaching the Poorest*. World Bank Press.

<https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2011/12/27/new-york-takes-a-leaf-from-brazil-and-turkey>

16. Хасанов, Р.Р. Ўзбекистонда камбағалликни қисқартиришнинг концептуал асослари. Иқтисодиёт ва молия, №3. 2021.

17. Тошматов, Ш. Инсон капиталини ривожлантириш ва ижтимоий тенгсизликни камайтириш масалалари. Иқтисодиёт ва таълим, №5. 2023.

18. UNICEF Uzbekistan. (2026). Child Poverty Reduction in the Republic of Uzbekistan: Multidimensional Approaches and Social Policies. UNICEF Official Frameworks. <https://www.unicef.org/uzbekistan/en/child-poverty-reduction>

19. Миллий статистика қўмитаси маълумотлари. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/bolalarga-oid-statistika>

MIGRATSIYA OQIMLARINING ISHSIZLIK DARAJASIGA TA'SIRI

Qilichov Ulug'bek Rustam o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti huzuridagi

“O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari”

ilmiy-tadqiqot markazi

“Demografiya va mehnat bozori” sektori stajyor-tadqiqotchisi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

magistratura talabasi

ORCID: 0009-0008-3508-1281

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekiston Respublikasida migratsiya oqimlarining ishsizlik darajasiga ta’siri kompleks va tizimli yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida ichki va tashqi migratsiya jarayonlarining mehnat bozori shakllanishiga, ishchi kuchi taklifi va talabiga, bandlik darajasiga hamda iqtisodiy faollikka ta’siri statistik ma’lumotlar asosida o‘rganildi. Shuningdek, migratsiyaning qisqa va uzoq muddatli iqtisodiy oqibatlari, xususan, ishsizlik darajasining o‘zgarishi, norasmiy bandlikning kengayishi, hududlararo iqtisodiy tafovutlarning kuchayishi va inson kapitalining qayta taqsimlanishi kabi jihatlar chuqur tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, migratsiya qisqa muddatda mehnat bozoridagi ortiqcha ishchi kuchini kamaytirish orqali ishsizlik darajasini pasaytiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: Migratsiya, mehnat migratsiyasi, ichki migratsiya, tashqi migratsiya, ishsizlik darajasi, bandlik, mehnat bozori, ishchi kuchi, iqtisodiy faollik, urbanizatsiya, pul o‘tkazmalari, norasmiy bandlik, inson kapitali, brain drain, hududiy rivojlanish, iqtisodiy o‘rish, demografik omillar, migratsiya oqimlari, bandlik siyosati, mehnat resurslari.

ВЛИЯНИЕ МИГРАЦИОННЫХ ПОТОКОВ НА УРОВЕНЬ БЕЗРАБОТИЦЫ

Киличов Улуғбек Рустам угли

Стажёр-исследователь сектора «Демография и рынок труда»

Научно-исследовательского центра

«Научные основы и проблемы развития экономики Узбекистана»